

Engels ve toplum ile doğa arasındaki çelişkinin aşılması olarak sosyalizm

Yazar: Simón Rodríguez

Çeviri: Kaan Gündes

İlk defa İşçilerin Uluslararası Birliği - Dördüncü Enternasyonal'in *Correspondencia Internacional* (Uluslararası Haberleşme) isimli dergisinin Kasım 2020 sayısında yayımlanmıştır.

İnsalığın bugün karşı karşıya olduğu en büyük görev, dünya burjuvazisinin kör önderliği altında çevresel yıkım ve kitlesel yok oluş uçurumuna doğru yaptığı intihara eğilimli yolculuğu engellemektir. Engels, Marx'la birlikte, kapitalist sömürünün ve doğal kaynakların yağmalanmasının durdurulmasıyla, toplumun doğayla olan metabolik dengesini restore etme yönündeki radikal ihtiyaç üzerine defalarca uyarılarda bulunmuştu.

Marx ve Engels 1848'de *Komünist Manifesto*'da on maddeli programlarında tarımın kolektif ve planlı bir şekilde yönetilmesi ile onun sınıai ürünlerle eklemlenmesini birlikte ortaya attıklarında, kırsal ile kent arasındaki çelişkinin kademeli olarak üzerinden gelecek stratejik bir görev belirliyorlardı. **[1]**

Marx ve Engels ikilisi arasında doğanın yıkımı sorununa ilk yaklaşımları ortaya koyan Engels'ti. Daha 18 yaşındayken, doğduğu Barmen şehrinin çevre sorunları

ve kentteki toplumsal eşitsizlikler üzerine bir metin kaleme almıştı. Engels bu yazısında kuru temizlemecilerin atıklarından dolayı rengi kırmızıya dönen nehirlerden ve “akıl almayan bir derecede” solunum yolu hastalıklarına yol açacak şekilde işçilerin “oksijenden çok kömür gazı” soluduğundan bahsetmişti. İlk önemli eseri olan 1843 tarihli *Ekonomi Politiğin Eleştirisinin Unsurları*’nda kâr için duyulan kapitalist arzuyla doğanın yıkımı arasında bir ilişki kurmuştu. [2]

Bir sene sonra 1844 *Elyazmaları*’nda Marx, üretim araçlarının özel mülkiyetinin emeğin, işçiyle doğa arasındaki ilişkinin ve işçinin kendisiyle ilişkisinin yabancılaştırmasının bir sonucu olduğunu ve sosyalizmin bu yabancılaştırmayı aşacağını belirtti. [3] Engels 1845’te *İngiltere’de İşçi Sınıfının Durumu* kitabında proletaryanın zorlu yaşam koşullarına dair tanıklığını aktarıyordu; buna ekolojik riskler ve kirli hava ile suyun eşlik ettiği mahallelerdeki sağlıksız şartlar da dahildi. [4]

Marx *Kapital*’de, Alman fizyolog Justus von Liebig’in etkisiyle, onun metabolik çatlak ismini verdiği nosyonunu benimsedi. Britanya İmparatorluğu’nun ikinci tarım devrimini inceleyen bu bilim insanı metabolik çatlak kavramını 1840’ta tanıtmıştı; kavram daha sonra biyokimya alanı ile ekolojide büyük bir öneme sahip oldu. Liebig toprakta bulunan besinlerin bitkilerden hayvanlara geçtiği, bunların hayvanlarda tüketildiği ve atık olarak geri döndüğü bir döngü tanımlamıştı.

Bu döngünün, gıdaların kentlere sökün etmesiyle kesintiye uğraması doğal besinlerin yağmaya uğraması anlamına geliyordu. Bu yağma, bir başka yağma ile düzeltilmeye çalışıldı ve Peru’dan guano (esasen penguen ya da karabatak gibi deniz kuşlarının dışkılarından oluşan bir madde), Sicilya yeraltı mezarlarından da insan kemikleri ve başka gübre özelliği taşıyan maddeler ithal edilmeye başlandı. *Kapital* bizi bu kapitalist metabolik çöküşe karşı uyarır, ormanların yıkımına ve toprağa verilen zararı derinleştirecek şekilde nüfusun kentsel merkezlerde yoğunlaşmasına dikkat çeker; bu durum “hem kent işçilerinin fiziksel sağlığını hem de kent ve kır işçilerinin manevi hayatını yok eder.”

Marx, zorunluluklar krallığına karşıt olarak özgürlükler krallığına gidişin biricik

yolunun, doğayla kurduğumuz hammadde alışverişinin rasyonel bir düzenleme temelinde oluşturulmasıyla mümkün olduğunu belirtir. Doğayla olan bu alışverişi toplum, “kör bir gücün egemenliği altına bırakmaktansa, kendi ortak kontrolü altına almalı. Kapitalist üretim kendi zenginlik kaynaklarını, doğayı ve emekçi insanları yok etmektedir.” [5]

Kapitalist üretim tarzına içkin olan bu çevresel dengesizliğin toplumsal sonuçlarının farkında olan Marx ve Engels, mesela İrlanda’da toprağın verimsizleşmesini ve 1846 kıtlığını yaratanın, İngiliz sömürgeciler tarafından dayatılan ekonomik model olduğunu gördüler ve bunu eleştiriye tabi tuttular. [6]

Engels 1873 tarihli *Konut Sorunu* başlıklı kitapçığında, şehirlerdeki kirlilik konusuna geri döndü:

“İnsan sadece Londra’da bütün Saksonya kralının ürettiği gübre miktarından daha fazlasının her gün büyük harcamalarla denize döküldüğünü ve bu gübrenin tüm Londra’yı zehirlemesini önlemek için büyük yapıların gerekli olduğunu gözlediğinden, kent ile kırsal arasındaki ayrımın ortadan kaldırılması yolundaki ütopyik öneri önemli bir pratik gerekçe kazanmış olur. Londra’ya göre daha önemsiz olan Berlin kenti, en az 30 yıldır kendi pisliğinin kötü kokuları içinde boğulmaktadır.”

Ancak bilim, güvencesiz işçi sınıfı mahallelerinde kaynağını bulan salgınların daha sonra burjuvaların evlerine sıçradığını, “ölüm meleği onların saflarında da işçi sınıfının saflarında olduğu gibi acımasızca hükmünü sürdürmeye” başladığını doğruladığında, yetkililer halk sağlığına dönük en ciddi tehditleri yatıştırmak için girişimlerde bulunuyordu.

“Buna rağmen kapitalist toplumsal rejim, tedavi etmeye çalıştığı salgınları yeniden üretmeye devam eder. (...) Bu antagonizmaya (kırsal ile kent arasındaki) çare bulabilmesi bir kenara, kapitalist toplum bu çelişkiyi her gün daha da

derinleştirir.”

Engels “mevcut toplumun bütün kötülüklerinin temellerini muhafaza etmek isterken, bu kötülükleri ortadan kaldırmak isteyenlerle” dalga geçer. Özetle, yalnızca kapitalist üretim ilişkilerinin ilga edilmesiyle, kronik konut eksikliği veya aşırı kalabalıklaşmış Őehirlerin sağlıksız koşulları gibi yakıcı sosyal ve ekolojik sorunların çözümü için yol açılabilir. **[7]**

Engels’in *Anti-Dühring* (1878) ve *topyacı Sosyalizmden Bilimsel Sosyalizme* (1880) gibi eserleri de kapitalizmde doğanın yıkımı ve sosyalist ve demokratik bir ekonomik planlama temelinde ahenkli bir gelişimin yakalanma ihtiyacı üzerine vurgu yapar. **[8]** Ama belki de, içinde muhteşem bir bilgi birikiminin yattığı, Engels’in doğa ile çatışmaları nedeniyle burjuvaziye ve kapitalist üretim tarzına karşı en kapsamlı saldırısını bize miras bıraktığı ve ölümünden sonra yayımlanan *Doğanın Diyalektiği* kitabı, onun bu konuda en bütünlüklü perspektifi ortaya koyan eseridir:

“Bununla birlikte, doğa üzerinde kazandığımız zaferlerden dolayı kendimizi pek fazla vmeyelim. Böyle her zafer için doğa bizden öcünü alır. Her zaferin beklediğimiz sonuçları ilk planda sağladığı doğrudur, ama ikinci ve üçüncü planda da büyük çoğunlukla ilk sonuçları ortadan kaldıran, bambaşka, önceden görülmeyen etkileri vardır. Mezopotamya, Yunanistan, Küçük Asya ve başka yerlerde işlenecek toprak elde etmek için ormanları yok eden insanlar, ormanlarla birlikte nem koruyan ve biriktiren merkezlerin ellerinden gittiğini, bu ülkelerin Őimdiki çölleşmiş durumuna zemin hazırladıklarını akıllarına hiç getirmiyorlardı. Alpler’deki İtalyanlar dağların kuzey yamaçlarında dikkatle korunan am ormanlarını güney yamaçlarında yok ederken, bölgelerinde sütçülük sanayiinin köklerini kazıdıklarını sezemiyorlardı. Böylece, yılın büyük kısmında, dağlardaki kaynakların suyunu kuruttuklarını, aynı zamanda da yağmur mevsiminde azgın sel yığınlarının ovaları basmasına neden olduklarını hiç bilemiyorlardı. Avrupa’da patatesi yayanlar, nişastalı yumrularla birlikte, sıracaya hastalığını yaydıklarını bilmiyorlardı. İşte böylece her adımda anımsıyoruz ki, hiçbir zaman, başka topluluğa egemen olan bir fatih, doğa

dışında bulunan bir kişi gibi, doğaya egemen değiliz; tersine, etimiz, kanımız ve beynimizle ondan bir parçayız, onun tam ortasındayız, onun üzerinde kurduğumuz bütün egemenlik, başka bütün yaratıklardan önce onun yasalarını tanıma ve doğru olarak uygulayabilme üstünlüğüne sahip olmamızdan öteye gitmez. Ve aslında her geçen gün bu yasaları daha doğru anlamayı öğreniyor, doğanın geleneksel akışına yaptığımız müdahalelerin yakın ve uzak etkilerinin farkına varıyoruz. Özellikle yüzyılımızda doğa biliminin sağladığı büyük ilerlemelerden sonra hiç değilse günlük üretim faaliyetlerimizin en uzak doğal etkilerini bile öğreniyor ve onların farkına varabilecek ve dolayısıyla onları da denetleyebilecek bir durumda bulunuyoruz. Ama bu ilerlemeler ölçüsünde insanlar, doğa ile olan iç içe durumlarını yalnızca sezmekle kalmıyor, daha iyi de öğreniyorlar; Avrupa'da klasik çağın bitiminden bu yana ortaya çıkan ve Hristiyanlıkta en yüce gelişme noktasına varan, düşünce ile madde, insan ile doğa, ruh ile beden arasındaki karşıtlık, bu anlamsız ve doğaya aykırı düşünce bu ölçüde olanaksız duruma geliyor. (...) Ama bu alanda da yavaş yavaş, uzun ve çoğunlukla sert deneyler, tarihsel malzemenin toplanması ve incelenmesi sonucu, üretim faaliyetimizin dolaylı, daha uzak toplumsal etkileri konusunda aydınlığa varmayı öğrenmekteyiz; böylece, bu etkileri denetleme ve onları düzenleme olanağına da kavuşuyoruz. Bu düzenlemeyi gerçekleştirmek için de, salt bilgiden başka şeyler gereklidir. Bunun için bugüne kadarki üretim tarzında ve onunla birlikte tüm toplumsal düzenimizde tam bir devrim gereklidir. Şimdiye dek var olmuş bütün üretim tarzları, ancak emeğin en yakın, en dolaysız yararlı etkisine ulaşmayı hedef almıştır. İleride ortaya çıkan, yavaş yavaş yinelenerek ve yığılarak etkili duruma gelen daha sonraki sonuçlar tamamen ihmal edilmiştir. (...) Kapitalistler, doğrudan doğruya kâr için üretim ve değişim yaptıklarından ilk planda yalnızca en yakın, en dolaysız sonuçlar hesaba katılmalıdır. Bir fabrikatör ya da tüccar, ürettiği ya da satın aldığı metayı normal bir kârla satarsa, durumdan hoşnuttur ve metanın ve alıcısının sonradan ne olacağı onu ilgilendirmez. Bu faaliyetlerin doğal etkileri için de aynı şey geçerlidir." [9]

Dipnotlar:

[1] Karl Marx ve Friedrich Engels, *Toplu Eserler*, Cilt 6, Lawrence & Wishart,

2010.

[2] Michael Roberts, *Engels on nature and humanity*, bkz. <https://thenextrecession.wordpress.com/2020/04/02/engels-on-nature-and-humanity/> accessed October 26, 2020.

[3] Karl Marx, *Gençlik Yazıları*, Economic Culture Fund, 1982.

[4] Frederick Engels, *The situation of the working class in England*, Marxists Internet Archive Publications, 2019.

[5] John Bellamy Foster, *La ecología de Marx*, Ediciones de Intervención Cultural/El Viejo Topo, 2000.

[6] Karl Marx ve Friedrich Engels, *Ireland and the Irish question*, Progress Publishers, 1978.

[7] F. Engels, *Konut Sorunu*, bkz. <https://www.marxists.org/espanol/m-e/1870s/vivien-da/index.htm>

[8] F. Engels, *Anti-Dühring ve Ütopyacı Sosyalizmden Bilimsel Sosyalizme*. Sırasıyla bkz. <https://www.marxists.org/espanol/m-e/1870s/anti-duhring/index.htm> ve <https://www.marxists.org/espanol/m-e/1880s/dsusc>

[9] Friedrich Engels, *Doğanın Diyalektiği*, Sol Yayınları, Çeviri: Arif Gelen, Dördüncü Baskı, Nisan 1979, syf. 228-232.